

Βιβλιοπαρουσίαση

Γεώργιος Στ. Φλουρής

Πολλαπλή Νοημοσύνη & Εκπαίδευση: Θεωρία, Έρευνες, Εφαρμογές

*Εκδόσεις: Γρηγόρη
Αθήνα, 2021*

Βιβλιοπαρουσίαση: Μιχάλης Κασσωτάκης

Η ανάγκη να καλλιεργεί η σχολική εκπαίδευση σφαιρικά την προσωπικότητα του ατόμου αποτελεί παλαιό παιδαγωγικό αίτημα. Δυστυχώς, την απαίτηση αυτή ελάχιστα ικανοποιούσε μέχρι σήμερα το παραδοσιακό σχολείο, το οποίο έδινε έμφαση στη μετάδοση πληροφοριών στους διδασκόμενους και επιδίωκε να αναπτύξει σ' αυτούς την απομνημονευτική κυρίως ικανότητα. Η έντονη κριτική που ασκήθηκε επί πολλά χρόνια κατά της σχολικής αυτής τακτικής βελτίωσε κάπως τα πράγματα. Παρά ταύτα, η εν λόγω εξέλιξη δεν είναι ικανοποιητική ούτε στη χώρα μας αλλά ούτε και σε αρκετές χώρες του εξωτερικού. Το σχολείο εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από τη μονομερή έμφαση στην αποστήθιση γνώσεων και στην εφαρμογή προγραμμάτων και μεθόδων που στηρίζονται στη λεκτική κυρίως και στη λογικομαθηματική νοημοσύνη.

Υπό τις συνθήκες αυτές, είναι ευνόητο να διακρίνονται στο σχολείο οι μαθητές εκείνοι που είναι προικισμένοι με υψηλή γλωσσική ικανότητα, η οποία, όπως έχουν δείξει οι σχετικές έρευνες, δεν είναι ανεξάρτητη από την κοινωνικο-οικονομική και πολιτισμική τους προέλευση, καθώς και αυτοί που έχουν υψηλό δείκτη λογικομαθηματικών δεξιοτήτων. Οι λοιπές πτυχές της προσωπικότητας και των δεξιοτήτων των ατόμων (π.χ. κοινωνικές, κινητικές, συναισθηματικές, καλλιτεχνικές κτλ. δεξιότητες) κατείχων και συνεχίζουν να κατέχουν περιθωριακή θέση στο φάσμα των παιδαγωγικών στόχων που επιδιώκει το σχολείο. Κατά συνέπεια, όσοι έχουν την ατυχία να υπερέχουν στους τομείς αυτούς σπάνια έως καθόλου ευδοκιμούν στο σχολείο, θεωρούμενοι, συνήθως, αδύνατοι μαθητές ή και νοητικά ανεπαρκείς, σε μερικές περιπτώσεις.

Την παραπάνω σχολική τακτική και την αντίστοιχη παιδαγωγική ιδεολογία υπέθαλπε η μέχρι πρότινος επικρατούσα αντίληψη για τη φύση και τη δομή της νοημοσύνης των ατόμων αλλά και για τις δυνατότητες ανάπτυξής της μέσω της κατάλληλης

άσκησης και της συστηματικής απόκτησης πολλαπλών εμπειριών. Σύμφωνα με τις παραδοσιακές απόψεις, η νοημοσύνη είναι **μια ενιαία ικανότητα επίλυσης προβληματικών καταστάσεων** και επιτυχούς αντιμετώπισης της πραγματικότητας, η οποία παραμένει σταθερή στη διάρκεια της ζωής. Το επίπεδο της προσδιορίζεται, κατά την αντίληψη αυτή, από γενετικούς κυρίως παράγοντες και πολύ λίγο από περιβαλλοντικούς και μπορεί **να μετρηθεί αξιόπιστα** με τη χρήση των κλασικών τεστ νοημοσύνης (I. Q. tests).

Η άποψη αυτή άρχισε να τίθεται υπό αμφισβήτηση κατά το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα από διακεκριμένους ερευνητές, οι οποίοι υποστήριζαν τη θέση ότι η νοημοσύνη **δεν έχει ενιαία δομή**, αλλά αποτελείται από ένα **σύνθετο πλέγμα** διαφορετικών ικανοτήτων, καθεμιά από τις οποίες μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά **ιδιαίτερη μορφή νοημοσύνης**. Αυτό σημαίνει ότι ούτε όλοι οι άνθρωποι έχουν τις ίδιες ικανότητες ούτε ότι **αναπτύσσουν όλοι στον ίδιο βαθμό εκείνες τις οποίες από κοινού διαθέτουν**.

Την παραπάνω προσέγγιση ενίσχυσε σημαντικά η θεωρία του Howard Gardner για τους **Πολλαπλούς Τύπους Νοημοσύνης** (Π.Τ.Ν.), η οποία υποστηρίζει ότι υπάρχουν οι εξής διακριτοί τύποι νοημοσύνης: α) **η γλωσσική**, η οποία σχετίζεται με τη χρήση της γλώσσας (σύνταξη, μορφολογία, φωνολογία, σημασιολογία), β) **η μουσική**, που αναφέρεται στην ικανότητα αντίληψης και παραγωγής του ρυθμού και των διαφόρων μορφών μουσικής έκφρασης, γ) **η λογικο-μαθηματική** που περιλαμβάνει την ικανότητα αντίληψης ποσοτικών σχέσεων και λογικών εννοιών, δ) **η οπτική/χωρική**, που αφορά την αντίληψη του χώρου και την αναγνώριση αντικειμένων που γίνονται ορατά από διαφορετικές οπτικές γωνίες, ε) **η κιναισθητική**, η οποία αναφέρεται στον έλεγχο των κινήσεων του σώματος και στον επιδέξιο χειρισμό των αντικειμένων, στ) **η διαπροσωπική**, που αφορά την ικανότητα αντίληψης και ανταπόκρισης στις διαθέσεις, στον χαρακτήρα, στα κίνητρα και στις προθέσεις των άλλων, ζ) **η ενδοπροσωπική ή ενδοατομική**, η οποία σχετίζεται με τον έλεγχο των προσωπικών συναισθημάτων, την αυτογνωσία και τη συνειδητοποίηση των επιθυμιών και των δυνατοτήτων μας και η) τη νοημοσύνη που αναφέρεται στην **αντίληψη των φυσικών αντικειμένων** και στην ικανότητα κατηγοριοποίησης και ένταξής τους μέσα στο φυσικό περιβάλλον.

Η θεωρία του Gardner για τους Πολλαπλούς Τύπους Νοημοσύνης, εκτός από τη συμβολή της στην ψυχολογική διερεύνηση της γνωστικής εξέλιξης των ατόμων επηρέασε σημαντικά και την παιδαγωγική θεωρία και πράξη. Συνέβαλε, πρώτα-πρώτα, στο να κατανοηθεί καλύτερα ότι η νοητική ικανότητα δεν είναι ομοιογενής και, επομένως, **όλοι οι άνθρωποι δεν έχουν αναγκαστικά το ίδιο «μυαλό»**. Η διαφοροποίηση, μάλιστα, αυτή δεν είναι μόνο ποσοτική αλλά είναι και ποιοτική. Κατά συνέπεια, δεν πρέπει να κρίνονται όλοι με βάση ορισμένες ακαδημαϊκές μόνον επιδόσεις. Καθένας έχει κάποια ιδιαίτερη κλίση και ικανότητα διαφορετική από τον άλλο.

Η θέση αυτή καταρρίπτει την υπεραπλουστευμένη παραδοσιακή κατηγοριοποίηση των μαθητών σε «έξυπνους» και «βλάκες», σε άτομα που μαθαίνουν γρήγορα και σε άτομα που μαθαίνουν αργά. Ενισχύει την πρόκληση προς τους εκπαιδευτικούς: α) να διαφοροποιούν τη διδασκαλία τους και να την προσαρμόζουν στις ιδιαιτερότητες των μαθητών τους, β) να εντοπίζουν σε ποιους τομείς οι μαθητές τους είναι περισσότερο ικανοί και γ) να τους ενισχύσουν για να γίνουν ακόμη ικανότεροι. Σημαντικό είναι, επίσης, το να γνωρίζουν οι εκπαιδευτικοί ότι ορισμένες δεξιότητες των μαθητών που σχετίζονται με κάποιο ή κάποια από τα παραπάνω είδη νοημοσύνης, μπορεί να μην έχει/ουν εκδηλωθεί σε συγκεκριμένη ηλικιακή φάση. Καθήκον τους είναι να τους υποβοηθήσουν να αναπτύξουν τις δεξιότητες που διαθέτουν, οι οποίες, αν δεν καλλιεργηθούν, πιθανόν να παραμείνουν σε λανθάνουσα κατάσταση.

Πολλοί σύγχρονοι παιδαγωγοί ισχυρίζονται, ακόμη, ότι οι διδασκόμενοι μαθαίνουν πιο αποτελεσματικά, όταν αυτενεργούν και όταν εμπλέκονται οι ίδιοι στη διαδικασία προγραμματισμού, εκτέλεσης και ανατροφοδότησης της διδακτικής διαδικασίας. Ένας τρόπος για να γίνουν οι μαθητές ικανοί να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις αυτές και για να μπορούν να ελέγχουν περισσότερο όσα μαθαίνουν είναι να βοηθηθούν να κατανοήσουν τον ίδιο τους τον εαυτό, να προσδιορίσουν τις αξίες τους και να εντοπίσουν τις αδυναμίες και τις δυνατότητές τους, όπως τονίζει ο καθηγητής Φλουρής. Η εφαρμογή της θεωρίας για την πολλαπλή νοημοσύνη στην εκπαιδευτική πράξη συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων αυτών.

Αλλά και ο τρόπος αξιολόγησης των μαθητών έχει επηρεασθεί σημαντικά από την εν λόγω θεωρία, με την έννοια ότι η παραδοσιακή αξιολόγηση των μαθητών που στηρίζεται μόνο στην επίτευξη γνωστικών στόχων δεν καλύπτει όλο το φάσμα των δεξιοτήτων τους. Άρα, δεν μπορεί να θεωρηθεί απόλυτα έγκυρη και αξιόπιστη. Ακόμη και οι μαθητές με χαμηλή ακαδημαϊκή επίδοση έχουν, ίσως, να παρουσιάσουν καλές επιδόσεις σε άλλους τομείς, τους οποίους το παραδοσιακό σχολείο παραβλέπει. Για τον λόγο αυτόν η αξιολόγηση των διδασκόμενων βάσει φακέλου δραστηριοτήτων (portfolio assessment) θεωρείται πιο έγκυρη από τους οπαδούς της θεωρίας για την πολλαπλή νοημοσύνη.

Στη χώρα μας η παραπάνω θεωρία και η εφαρμογή της στη σχολική πράξη έγινε γνωστή από τις μεταφράσεις των βασικών έργων του εμπνευστή της, αλλά προπαντός από τα σχετικά δημοσιεύματα και τη διδασκαλία του συναδέλφου, Ομότιμου Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών και προσωπικού φίλου του Gardner, Γεωργίου Φλουρή.

Ο Καθηγητής Φλουρής πρόσθεσε πρόσφατα στα σχετικά με το ζήτημα αυτό δημοσιεύματά του ένα ακόμη βιβλίο του με τον τίτλο: *«Πολλαπλή Νοημοσύνη & Εκπαίδευση: Θεωρία, Έρευνες και Εφαρμογές»*, το οποίο εκδόθηκε από τον γνωστό εκδοτικό οίκο Γρηγόρη. Το βιβλίο, το οποίο προλογίζει ο ίδιος ο Gardner, αποτελείται από 414 σελίδες και υποδιαιρείται σε τρία μέρη.

Το πρώτο, το οποίο επιμερίζεται σε πέντε κεφάλαια, αφιερώνεται στη μετάβαση από τις πρακτικές του παραδοσιακού σχολείου στις λειτουργίες του «έξυπνου σχολείου» του μέλλοντος. Έξυπνο σχολείο θεωρεί ο συγγραφέας τού εν λόγω βιβλίου το ευέλικτο σχολείο, το οποίο έχει την ικανότητα να μαθαίνει «ως ζωντανός οργανισμός» από τον τρόπο λειτουργίας του, να παρακολουθεί τις εξελίξεις, να προσαρμόζεται στις ιδιαιτερότητες των μαθητών του, να αναδεικνύει και να προάγει τις ιδιαίτερες κλίσεις τους, οι οποίες δεν είναι πάντα εμφανείς, και να καλλιεργεί ευρύ φάσμα δεξιοτήτων, τις οποίες το μέλλον θα καταστήσει απολύτως αναγκαίες.

Στο Β' μέρος του βιβλίου του, ο Καθηγητής Γ. Φλουρής συνοψίζει τα πορίσματα των κυριότερων ερευνών που αφορούν τη θεωρία των Π.Τ.Ν. οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί τόσο στην Ελλάδα όσο και σε πολλές χώρες ανά τον κόσμο με διαφορετικά κοινωνικο-πολιτικά και εκπαιδευτικά συστήματα. Στηριζόμενος στις διαπιστώσεις αυτές, εξετάζει τις δυνατότητες ανάπτυξης και αξιοποίησης της παραπάνω θεωρίας στα προγράμματα σπουδών, στα σχολικά εγχειρίδια και στις δραστηριότητες μάθησης που αναπτύσσονται στο σχολικό περιβάλλον.

Ως προς την ελληνική εκπαίδευση, ειδικότερα, από τα στοιχεία που συγκέντρωσε ο συγγραφέας του συγκεκριμένου βιβλίου συνάγεται ότι το ελληνικό σχολείο συνεχίζει να χρησιμοποιεί προγράμματα τα οποία, παρά τις βελτιώσεις που έγιναν σ' αυτά τα τελευταία χρόνια, διατηρούν την προσκόλλησή τους στην παραδοσιακή αντίληψη για τη νοημοσύνη. Η κατάσταση αυτή αναδεικνύει, όπως επισημαίνει ο ίδιος, την αναντιστοιχία ανάμεσα στις διακηρύξεις των υπαρχόντων θεσμικών κειμένων και την εφαρμογή τους στην πράξη. Το ελληνικό σχολείο, υπογραμμίζει ο Καθηγητής Φλουρής (σελ 225), συνεχίζει να χρησιμοποιεί εγχειρίδια στα οποία το «γνωστικό περιεχόμενο δεν διαρθρώνεται με τη μορφή πολλαπλών αναπαραστάσεων, διαδικασία απαραίτητη για την ενίσχυση των Π.Τ.Ν. Επιπρόσθετα, τα μαθήματα εξακολουθούν να υποστηρίζουν τη γλωσσική και τη λογικομαθηματική νοημοσύνη [...]. Οι καταστάσεις αυτές έχουν ως αποτέλεσμα να υπερτονίζεται ο λόγος και η λογική σε βάρος της ανάπτυξης της δημιουργικότητας, της φαντασίας και του συναισθήματος, ενώ συντελούν στο να παραβλέπονται η ιδιαιτερότητα και η μοναδικότητα του κάθε μαθητή».

Στο Γ' μέρος του βιβλίου του ο συγγραφέας διατυπώνει: «Διδακτικές Προτάσεις για την Αξιοποίηση της Θεωρίας της Πολλαπλής Νοημοσύνης στα Προγράμματα Σπουδών» και προτείνει Εφαρμογές τους για τη Δημιουργία μιας Νέας Οικολογίας του Σχολείου». Στο μέρος αυτό, που περιλαμβάνει τρία κεφάλαια, περιγράφεται η διδακτική αξιοποίηση της θεωρίας των Π.Τ.Ν. με βάση συγκεκριμένα παραδείγματα, τα οποία έχουν ληφθεί είτε από δικά του ερευνητικά προγράμματα είτε από ανάλογες προσπάθειες που έχουν πραγματοποιηθεί με τη βοήθεια συνεργατών του. Ιδιαίτερη αξία έχουν οι προτάσεις του ίδιου του Gardner για τη διδακτική αξιοποίηση της θεωρίας του (σελ. 239-245) αλλά και οι απόψεις άλλων ειδημόνων, όπως των: Lazear και Armstrong, καθώς και του ίδιου του συγγραφέα.

Οι προτάσεις αυτές καλύπτουν τη δημιουργία των αναγκαίων προϋποθέσεων για την αξιοποίηση όλου του φάσματος των συνισταμένων της πολλαπλής νοημοσύνης. Οι αναφορές στα ζητήματα αυτά συμπληρώνονται κατά τρόπο πολύ επιτυχή από όσα αναφέρονται στο τελευταίο κεφάλαιο του εν λόγω βιβλίου σχετικά με τις δυνατότητες πρακτικής εφαρμογής της Θεωρίας της Πολλαπλής Νοημοσύνης στην Ελλάδα αλλά και σε εκπαιδευτικά συστήματα άλλων χωρών, όπως είναι π.χ. αυτά της Κίνας, της Νότιας Κορέας, των Φιλιππίνων, της Νορβηγίας, της Δανίας, της Ιρλανδίας, της Αργεντινής, της Κολομβίας και άλλων.

Αξίζει να μνημονεύσουμε όλως ιδιαίτερος την εφαρμογή της υπό εξέταση θεωρίας στο μάθημα της Χημείας και ειδικότερα στη διδασκαλία της ενότητας «Οξινη Βροχή», την οποία ο συγγραφέας υλοποίησε μαζί με τον συνεργάτη του Α. Μαυρόπουλο. Η συγκεκριμένη ενότητα περιλαμβάνεται στην ύλη του αντίστοιχου μαθήματος της έκτης Δημοτικού, της τρίτης Γυμνασίου και της πρώτης Λυκείου.

Η αναφορά συγκεκριμένων παραδειγμάτων ειλημμένων τόσο από τον διεθνή όσο και από τον ελληνικό χώρο ενισχύει την πρακτική αξία του βιβλίου τη μελέτη του οποίου θεωρούμε αναγκαία από όλους τους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας μας από την προσχολική αγωγή μέχρι και την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Το βιβλίο εμπλουτίζεται με αποσπάσματα από τις ομιλίες που έγιναν κατά την αναγόρευση του Καθηγητή Howard Gardner σε επίτιμο διδάκτορα του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πιο συγκεκριμένα, στο παράρτημα 1 παρατίθενται οι εισηγήσεις τις οποίες έκαναν ο συγγραφέας του υπό εξέταση βιβλίου, καθώς και ο συντάκτης του παρόντος κειμένου στον Τομέα Παιδαγωγικής του πρώην Τμήματος Φ.Π.Ψ. για την αναγόρευση του Gardner σε επίτιμο διδάκτορα. Στο ίδιο παράρτημα περιλαμβάνεται, επίσης, η προσφώνηση του γράφοντος το παρόν κείμενο προς τον τιμώμενο κατά την αναγόρευσή του σε επίτιμο διδάκτορα, την οποία έκαμε υπό την ιδιότητα τού εκπροσώπου των πρυτανικών αρχών του ΕΚΠΑ. Το παράρτημα 3 περιέχει την παρουσίαση του επιστημονικού έργου του Gardner από τον Καθηγητή Φλουρή, ενώ στο παράρτημα 4 παρατίθεται η ομιλία του ίδιου του Gardner, με θέμα: «Οι πέντε τύποι του νου για το μέλλον: Μια επισκόπηση».

Η μελέτη του εξαιρετού αυτού συγγράμματος που εκπονήθηκε από ένα έμπειρο συγγραφέα και καταξιωμένο δάσκαλο και ερευνητή είναι πολύ χρήσιμη όχι μόνο για όσους διδάσκουν στα σχολεία όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, αλλά και για αυτούς που έχουν την ευθύνη της λήψης αποφάσεων για τη λειτουργία του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Ακόμη πιο αναγκαία θεωρώ τη μελέτη του συγγράμματος αυτού από τους διδάσκοντες που φιλοδοξούν να εφαρμόσουν στις τάξεις τους διδακτικές καινοτομίες, οι οποίες θα απαλλάξουν τους μαθητές τους από τους καταναγκασμούς και τη μονολιθικότητα του σημερινού σχολείου. Το ελληνικό σχολείο δεν

θα αλλάξει με συνθηματολογικές συνδικαλιστικές διακηρύξεις, με καθημερινές καταλήψεις σχολικών κτιρίων και πορείες στους δρόμους ή με πολιτικάντικες φρούδες υποσχέσεις και με τα συνεχή «ράβε ξήλωνε» της εκπαιδευτικής πολιτικής. Θα αναβαθμιστεί, όταν προσπάθει, όπως αυτές που παρουσιάζονται στο συγκεκριμένο βιβλίο θα βρουν στις σχολικές τάξεις εύφορο έδαφος για να καρπίσουν και δασκάλους επαρκώς καταρτισμένους στις σύγχρονες παιδαγωγικές εξελίξεις και ικανούς να εφαρμόζουν μεθόδους που θα υποβοηθούν τους εκπαιδευόμενους να μεγιστοποιούν τον πλούτο των δεξιοτήτων που διαθέτουν. Αυτούς τους σκοπούς υπηρετεί το σύγγραμμα στο οποίο αναφερθήκαμε.

Τελειώνοντας, επιθυμώ να συγχαρώ, ακόμη μια φορά τον συγγραφέα του συγκεκριμένου βιβλίου, αγαπητό συνάδελφο, φίλο και συναγωνιστή επί σαράντα περίπου χρόνια για τη δημιουργία ενός καλύτερου ελληνικού σχολείου. Του εύχομαι να έχει υγεία και δύναμη για να μας δώσει στο μέλλον και άλλα ανάλογα έργα και προπαντός να πρωτοστατήσει στην εφαρμογή στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα όσων πρεσβεύει στο εν λόγω πόνημά του.